

Metoderapport

Skoleforfall

Brennpunkt NRK 1, 28. august 2012
Brennpunkt.nett, 27. august - 3. september 2012

NRK
brennpunkt

Innholdsfortegnelse

1 Journalister	side 3
2 Tittel	side 3
3 Publisert	side 3
4 Adresse	side 3
5 Kontaktpersoner	side 3
6 Innledning	side 4
7 Loverket	side 4
8 Tilfellet Bergen	side 5
9 Det nasjonale bildet	side 18
10 Avsluttende om metode	side 25
11 Publisering	side 26
12 Kildeliste	side 27
13 Vedlegg	side 29

1 Journalister

Anne Vinding, NRK
Espen Andersen, NRK
Ståle Hansen, NRK
Christian Kråkenes, NRK
Kjersti Knudssøn, NRK

2 Tittel

"Skoleforfallet" - nettprosjekt
"Det er noe i luften" - dokumentar

3 Publisert

Brennpunkt.nett, 27. august – 2.september, 2012
Brennpunkt, NRK1, 28. august 2012, kl. 21.30

4 Adresse

NRK Undersøkende, 0340 Oslo

5 Kontaktpersoner

Anne Vinding, NRK Undersøkende, 23 04 65 98/975 93 944
Espen Andersen, NRK Undersøkende, 23 04 40 46/911 58 223
Ståle Hansen, NRK Undersøkende, 23 04 28 87/905 92 321
Christian Kråkenes, NRK Hordaland, 55 27 52 00/996 20 151
Kjersti Knudssøn, NRK Hordaland, 55 27 52 00/952 02 961

6 Innledning

Det har ikke manglet enkelthistorier om dårlig arbeidsmiljø på skolene her i landet. Men slike saker har begrenset gjennomslagskraft fordi de som regel opptrer en og en. Da NRK sist vinter startet opp en egen nettdesk for undersøkende journalistikk, Brennpunkt.nett, var en av de første idéene å gjøre en landsomfattende undersøkelse av tilstanden på norske skoler for å finne et så riktig totalbilde som mulig.

Samtidig var Brennpunkt i startfasen med en dokumentar om forfall og dårlig inneklima ved skolene i Bergen.

På et fellesseminar ble vi oppmerksomme på at vi jobbet med samme sak, og det ble raskt klart at prosjektene ville utfylle hverandre på en god måte.

Resultatet ble et samarbeid der nettredaksjonen skulle grave og sette sammen det nasjonale oversiktsbildet, mens Bergen kommune ble en case-studie i dokumentaren, der vi skulle finne ut hvorfor skolene forfaller uten at noe blir gjort.

7 Lovverket

Utgangspunktet for saken er at alle barnehager i Norge skal være godkjent etter Forskriften om miljørettet helsevern i barnehager og skoler. Formålet med forskriften er å sikre at miljøet i barnehager og skoler fremmer helse og trivsel, samt forebygger sykdom og skade. I § 6 stilles det krav om at barnehager og skoler skal være helseverngodkjente. Sammen med opplæringsloven kapittel 9a skal forskriften fungere som barnas arbeidsmiljølov.

Forskriften ble vedtatt i 1995, og kommunene fikk frist til utgangen av 1998 med å få helseverngodkjent alle barnehagene og skolene. Kommunene hadde da ikke anledning til å gi dispensasjon eller midlertidige godkjenninger – med unntak av helt spesielle situasjoner.

Forskriften lå opprinnelig under Kommunehelsetjenesteloven, men ble flyttet til Folkehelseloven som trådte i kraft i 2012. Her ble straffeaspektet skjerpet.

Det er nå mulig å ilegge overtredelsesgebyr dersom kommunene ikke oppfyller forskriften. I tillegg er straffereaksjonen som bøter og/eller fengsel i inntil 3 måneder videreført fra kommunehelsetjenesteloven. Fengselsstraff er en mulighet dersom byggeier har visst at inneklimaet medfører helsefare, men likevel ikke har foretatt seg noe.

Men til tross for denne muligheten for straff av skoleeiere som ikke sørger for godt inneklima for elever og lærere, så er det ingen i hverken helse- og omsorgsdepartementet eller i justisdepartementet som kjenner til at noen har blitt straffet.

Gjennom Folkehelseloven går det også klart fram at det er kommunene selv som har ansvaret for å føre tilsyn og stå for godkjenninger av egne skoler og barnehager.

8 Tilfellet Bergen

Høsten 2011 er fokus i Bergen rettet mot skolene Landås, Møhlenpris og Varden. Ved alle skolene har Arbeidstilsynet avdekket dårlig inneklima, og elever og lærere blir syke. Spesielt ille er situasjonen ved Landås. Skolen er vedtatt revet to ganger i løpet av 2000-tallet, men rivingene blir utsatt fordi politikerne ikke har funnet penger til ny skole. Nå har kommunen igjen planer om å stenge og rive skolen. Tidspunkt er satt til sommeren 2012.

Etter sitt tilsyn i 2011 krever imidlertid Arbeidstilsynet strakstiltak for at kommunen skal få lov å holde skolen åpen dette siste året. De mener forholdene er så urovekkende at det ikke er mulig å la elevene gå her i ett år til, uten at noe blir gjort.

I løpet av høsten gjør derfor Bergen kommune en rekke utbedringer ved skolen. Skoleplassen graves opp og dreneres, det kommer nytt ventilasjonsanlegg og nye varmepumper, samt nye vinduer i en rekke klasserom. Prisen er 4,5 millioner kroner.

I november skal den kommunale helsevernetaten vurdere om tiltakene er gode nok til at skolen oppfyller kravene til godkjent inneluft. Men Arbeidstilsynet stoler ikke på kommunen, og ber SINTEF gjøre en uavhengig vurdering av skolen. Både SINTEF og Helsevernetaten gjør sine undersøkelser samme uke i november 2011.

Helsevernetatens rapport konkluderer med at det er forsvarlig å la barna gå på skolen frem til sommeren.

Rapporten fra SINTEF konkluderer derimot med at skolen må stenges øyeblikkelig. Det er direkte uforsvarlig å la barn oppholde seg i lokalene.

SINTEFs rapport får mye oppmerksomhet i mediene, og skolebyråden vedtar derfor å stenge skolen i januar 2012. Barna busset til ulike skoler i Bergen med ledig plass.

Motsetningen i de to rapportene vekker nysgjerrighet hos Knudssøn og Kråkenes. Hvordan er det mulig å komme til så ulike konklusjoner når man har vurdert samme skole, i samme uke, med samme formål?

Vi begynner å nøste i denne enden, og leser oss opp på lovverket.

8.1 Den kommunale helsevernetaten

Vi kontakter etaten som er ansvarlig for tilsyn og helseverngodkjenninger i Bergen, og ber om en oversikt over alle skolene i kommunen. Vi ønsker at de markerer hvilke som er helseverngodkjente, med dato for godkjenningen. I tillegg vil vi vite hvilke som ikke er godkjente. Dette er den samme etaten som mente det var forsvarlig å la barna fortsatte på Landås skole frem til sommeren.

I retur får vi en liste over 98 skoler. Det er ni skoler mer enn det som er det offisielle tallet i kommunen. Her er nedlagte skoler og skoler som ble sammenslått med andre skoler for flere år

siden. Vi sjekker listen mot listen til byrådsavdeling for skole, samt nyhetsarkiv for å finne ut hvilke skoler som er slått sammen med andre, eller nedlagte. Vi får til sist en oppdatert liste som stemmer med dagens skolestruktur.

Byrådsavdeling for skole opererer med en liste over 13 skoler som ikke er godkjente. I listen vi får fra helsevernetaten er tre av disse skolene kategorisert som godkjente.

Vi gjør helsevernetaten kjent med avvikene, og de beklager både feil skoleantall og feil i godkjenninger.

Vi mistenker nå at det er litt rot i systematikken. Det er velkjent at 13 av 89 skoler ikke er godkjente, men vi begynner nå å lure på hvordan situasjonen egentlig er ved de godkjente skolene. Dersom det er unøyaktighet og feil her, så vil hele godkjenningssystemet falle. Vi ber derfor helsevernetaten om innsyn i alle godkjenningene. Vi får umiddelbart beskjed fra leder Ingvar Tveit, om at dette er umulig.

Da dette er offentlige dokumenter synes vi avslaget er rart. Vi spør hvorfor, og får beskjed om at det er altfor omfattende å hente ut rapportene, og at noe er fjernarkivert i fjellhallene til Bergen byarkiv. Vi tilbyr oss å gjøre jobben selv, men blir enige om å møtes først.

Ansikt til ansikt blir alt lettere. Leder Ingvar Tveit sier at vi selvfølgelig skal få godkjenningene, men forklarer at dette kan ta tid. Grunnen er at de er fryktelig travle. Seks ansatte ved etaten har ansvar for godkjenning av skoler og barnehager. I tillegg har de ansvar for luftmålinger og luftkvalitet i Bergen, drikkevanntilsyn, badeplasstilsyn, radonoppfølginger og kontroll med kjøletårn og tatoveringsbutikker. Dessuten har politikerne bestemt at de også skal leies ut til seks av omlandskommunene til Bergen for å gjennomføre godkjenninger der. Denne utleievirksomheten tjener kommunen penger på. Vi blir lovet helseverngodkjenningene, dersom vi bare smører oss med litt tålmodighet. Det synes vi er både forståelig og helt greit.

8.2 Bergen kommunale bygg (BKB)

Vi har nå et inntrykk av helsevernetaten, og avventer rapportene fra dem. Men i tillegg til å se på hvordan helsevernetaten i Bergen praktiserer forskrift om miljørettet helsevern, ønsker vi å finne ut hva Bergen kommune vet om tilstanden på skolene i byen. Hvordan har vedlikeholdet vært de siste 20 årene? Hvilke systemer finnes for å melde fra om og utbedre avvik?

Etaten som har ansvar for dette feltet har vært omorganisert en rekke ganger. Fra 1990 til 2000 het etaten Bygg- og eiendomsseksjonen. I 2000 ble etaten omgjort til kommunalt foretak, under navnet Bergen bygg og eiendom, BBE. I 2007 ble foretaksmodellen forkastet, og etaten gjenoppstod under navnet Bergen kommunale bygg, BKB. Driftsavdelingen i denne etaten er sentral når det gjelder vedlikeholdet av skolene. Vi prøver å komme i kontakt med BKB, men får beskjed om at alle pressehenvendelser skal gå til informasjonsavdelingen. BKB er for overarbeidet, da de er pålagt å lage tilstandsrapporter på 11 av skolene som ikke er godkjente i Bergen.

8.2.1 Arkivjakt

Vi henter ut årsrapporter og styreberetninger for BKB tilbake til 2003. I samtlige rapporter og beretninger uttrykker etaten/foretaket en bekymring for manglende penger til vedlikehold av kommunale bygg.

Vi søker i saksarkivet i Bergen kommune, og tar ut dokumenter knyttet til inn klima og vedlikehold. Vi begjærer innsyn i en vedlikeholdsmelding (2001), og en bystyresak om strategi for å øke vedlikeholdssatsingen (1991). Vi får innsyn i dokumentene etter noe tid. I 1991 varslers administrasjonen at det settes av for lite penger til vedlikehold. Det foreslås en opptrappingsplan for vedlikehold de neste ti årene, der vedlikeholdet skal økes med ti til femten millioner hvert år for å sette byggene i bedre stand. Planen vedtas politisk med stort flertall, men følges ikke opp. Det bekrefter det neste dokumentet, som er en vedlikeholdsmelding fra 2001. Igjen foreslås og vedtas en opptrappingsplan. Heller ikke denne følges opp, noe vår sammenstilling av vedlikeholdsregnskapene senere skal vise.

Vi spør om det finnes tilstandsrapporter for hver enkelt skole, men får beskjed om at det har kommunen bare for Landås og Møhlenpris. Disse er laget i 2011, etter pålegg fra Arbeidstilsynet. De er i ferd med å utarbeide lignende rapporter for de 11 andre skolene uten helseverngodkjenning, også det etter pålegg fra Arbeidstilsynet. De øvrige skolene finnes det ingen tilstandsrapport på.

Vi ber også om innsyn i skolebruksplanene tilbake til 1990. Vi får planer tilbake til 1996. I alle planene understrekes det at vedlikeholdet er dårlig. I 1996 understrekes det at den dårlige tilstanden på skolebyggene kan føre til sykdom og personskader ved skolene. I hver plan vises det til at lite er gjort siden sist.

Først i 2007 dukker det opp en skolebruksplan med oversikt over tilstanden ved skolene i Bergen. Den er ikke basert på grundige tilstandsanalyser, men befaringer gjort av Bergen kommunale bygg. 58 av 89 skoler vurderes til å være i dårlig eller delvis dårlig tilstand. Planen behandles politisk, men blir ikke fulgt opp av en større budsjettsatsing.

8.2.2 Men så blir innsyn vanskeligere

Så langt har vi i hovedsak spurt om kommunale planer. De har vært tilgjengelige. Men når spørsmålene blir mer detaljerte er det ikke like lett.

I et av dokumentene finner vi en henvisning til en inn klimaundersøkelse av 14 skoler i Bergen fra 1992. Vi begjærer innsyn i denne. Dette dokumentet tar tid å finne, men vi får det til slutt. Her går det frem at 13 av de 14 skolene hadde for dårlig inn klima i forhold til datidens regelverk. Landås er en av de undersøkte skolene. Men rapporten er skrevet slik at tilstanden til den enkelte skole ikke kommer klart frem.

Vi ber derfor om underlagsdokumentene til undersøkelsen. De er trolig i Bergen byarkiv. Informasjonsavdelingen har ikke lengre kapasitet til å hjelpe oss med dokumentsøk, og vi blir derfor bedt om å gå i arkivet og lete selv.

Da vi var på besøk hos helsevernetaten fortalte leder Ingvar Tveit at de hadde laget tilstandsrapporter fra samtlige skoler i Bergen. I disse rapportene hadde de også vist til hvilke utbedringer som var nødvendige for at hver enkelt skole skulle kunne få en helseverngodkjenning. Arbeidet var gjort i 1996 og 1997, for å være i forkant av iverksettelse av forskrift om miljørettet helsevern i 1998. Alle rapportene ble sendt til BBE, forløperen til dagens BKB. Helsevernetaten beholdt ikke kopi av arbeidet. Helsevernetaten har siden etterspurt oversikten over skolene, men ikke fått svar. Vi etterlyser også denne oversikten. Etter en måneds tid får vi beskjed at ingen kan finne den. Alle rapportene er borte.

Vi etterlyser også en rapport som vedlikeholdsavdelingen fikk laget i samarbeid med SINTEF i 1992. Heller ikke denne finnes i arkivene. Det er informasjonsavdelingen som opplyser dette. Vedlikeholdsavdelingen har vi ennå ikke fått snakke med.

8.2.3 *Vår mann snakker*

I mars 2012 er det kommunal høring om tilstanden ved bergensskolene. Både helsevernetaten og vedlikeholdsavdelingen må møte. Mangeårig driftssjef i BKB, Per Gjesdahl, forteller fra talerstolen at de allerede i 1998 varslet om at forholdene var elendige ved Landås skole.

Vi får snakke med ham etter høringen, og han stiller til intervju. Her gjentar han at avdelingen har varslet om forfall og sykdom ved Landås skole tilbake til 1998. Han viser videre til at de har full oversikt over tilstanden ved de enkelte skolene. Når vi sier at vi har bedt om tilstandsanalyser fra skolene, men at de ikke finnes, svarer han at de likevel vet hvordan det står til. Når vi spør hva han tenker om at 13 skoler ikke er helseverngodkjent svarer han at dette ikke er til å bli deprimert av. Disse skolene har forfalt fordi det har vært andre planer for dem. Landås skole skulle jo rives på et tidspunkt, og da var det ikke vits i å reparere den.

Vi spør også til vedlikeholdsmeldingen som ble utarbeidet sammen med SINTEF i 1992. Da lyser Gjesdahl opp. De finnes ikke i arkivet, men i bokhyllen hans står det noen eksemplarer. Vi får ett.

8.2.4 *En avslørende sjekketelefon*

Etter høringen er utsagnet om at vedlikeholdsavdelingen varslet om forfall ved Landås skole i 1998 slått stort opp i en rekke medier. Men vi har ikke sett noe dokumentasjon på dette, og vi har ikke funnet noen kommunale papirer på dette i saksarkivet.

Vi ringer derfor driftssjef Gjesdahl, og spør om vi kan få kopi av denne rapporten eller varslingen. Vi får beskjed om at den ikke finnes. Forklaringen er at de to som skulle skrive tilstandsrapport på Landås skole mente byggene var i så dårlig stand at det ikke hadde en hensikt å bruke tid på skolen. Dette samtykket driftssjefen til, fordi slike rapporter er dyre. Når vi da spør hvordan han varslet, sier han at han mener han gav beskjed muntlig oppover i systemet. Mer presis kan han ikke være. Vi spør igjen om han vet hvor tilstandsoversikten fra Helsevernetaten er blitt av, men han må bare beklage at det vet han ikke.

8.2.5 En vanskelig samarbeidspartner

Underveis i arbeidet med å kartlegge etatene i kommunen er vi også i kontakt med en rekke skoler i Bergen kommune.

De tre siste rektorene ved Landås, kan alle bekrefte at det har vært bortimot umulig å få penger til selv den minste utbedring. De tre rektorene dekker perioden fra 1958 og frem til i dag. De forteller om et system for avviksmeldinger som ikke fungerer. Avvik meldes på oppsatt skjema til BKB, men det kommer sjelden svar, og det blir ikke foretatt utbedringer. Ved Rolland skole forteller rektor at de melder inn en lekk vask rutinemessig, men lekkasjen blir ikke utbedret. Det har nå utviklet seg til råte i vegg og gulv, men likevel sender ingen i BKB ut mannskap for å reparere lekkasjen. Ved Møhlenpris forteller rektor om et gammelt vindu med karm som løsnet fra veggen på grunn av råte. Bergen kommunale bygg sendte ut mannskap. Vindusruten var ikke knust, og dermed ble vinduet med den råtnete karmen spikret på plass igjen.

Slike historier er vanlige ved alle skolene vi kontakter. Rektorene forteller om avviksmeldinger som forsvinner, og reparatører som dukker opp flere år etter at avvik er meldt. Ingen kritiserer reparatørene, men viser til at systemet og ledelsen av etaten ikke fungerer. I de tilfellene skolene får svar fra BKB, er det i stor grad avslag på forespørsler om små reparasjoner og maling, fordi det mangler penger. Det er en resignasjon over refleksjonene til rektorene.

Også Arbeidstilsynet og SINTEF uttrykker undring over etatens prioriteringer og holdning. BKB valgte å sette i verk en rekke tiltak ved Landås skole høsten 2011, etter at Arbeidstilsynet hadde vært på tilsyn og varslet stenging. Da var det allerede vedtatt at skolen skulle rives sommeren 2012. Tiltakene innebar drenering, nye ovner, vinduer, varmepumper, samt nytt ventilasjonsanlegg. Tiltak som Landås hadde bedt om i over 20 år. Pris 4,5 millioner kroner. Arbeidstilsynet sier denne prioriteringen virket merkelig, sett i lys av at skolen var vedtatt revet. Tiltakene skulle utelukkende sikre drift ett halvt år til.

SINTEF, ved Elisabeth Nesbakken Haugen, vurderte Landås skole etter at tiltakene var ferdige. Hun er helt tydelig på at utbedringene ikke var tilstrekkelige til å forbedre innklimaet. Hun kaller tiltakene «å sminke liket». I samtale med oss forteller hun at forholdene var svært ille, og mente det ville være å gamble med barnas helse å holde skolen åpen siste halvår. I sin sluttrapport skriver hun at verken barn eller voksne bør oppholde seg på Landås skole. Hun skriver i konklusjonen til sin rapport: «Byggeier har i liten grad vist vilje til å ta tak i realitetene. Det virker som om byggeier heller har fokus på å bestride forelagt dokumentasjon og gjennomføre perifere og utsettende tiltak. Det faktum at denne rapporten er nødvendig i tillegg til eksisterende dokumentasjon sier en hel del.»

Vi avslutter gjennomgangen av BKB. Vi mener vi har et godt bilde av en etat som leverer overordnede planer til politikerne, men der detaljer, systematikk og konkret kunnskap om den faktiske situasjonen mangler. Vi har bedt om innsyn i en rekke dokumenter de ikke finner. Vi har håp om at de er arkivert i Bergen byarkiv. Vi har allerede fått beskjed om å lete etter dokumenter der.

8.3 Penger gjennom årenes løp

Når et bygg er nytt må det årlig settes av 170 kroner pr.m² til vedlikehold. Dette er nødvendig for at ikke bygget skal forringes i kvalitet. Dersom bygget er forringet må det beregnes 200 kroner pr. m² årlig, og dersom det er i dårlig stand må det settes av 300 kroner pr. m².

Vi innhenter disse tallene fra Norsk Standard, Statsbygg og NTNU ved professor Svein Bjørberg. Det er enighet om at dette er minimum av det som må settes av til vedlikehold, for å hindre forfall. Tallet er i 2008 kroner, da man kom frem til en enighet om dette tallet. Men hva har Bergen brukt de siste 20 årene?

8.3.1 Tallvansker

Vi ber byrådsavdeling for finans om å få vite hva som er brukt årlig til vedlikehold tilbake til 1990, både totalt i kroner og i kroner pr.m². Parallelt gjør vi samme jobben, basert på årsrapporter fra BKB og vedlikeholdsmeldingen fra 2001, der historiske tall var oppgitt.

Det er store avvik i våre tall, og i tallene som kommer fra kommunen. Våre er lave, kommunens er vesentlig høyere. Vi ber om en forklaring, og sender ved våre tall. Det drøyer nesten to måneder før vi får svar. Noen av våre tall hentet fra rapporter, mangler tilleggsbevilgninger. Kommunens tall er basert på ulike rapporter med ulikt beregningsgrunnlag, og et av tallene stammer fra investeringsbudsjettet. Vi får nye tall, og ber om bakgrunnsdokumentasjon på hvordan de er kommet frem til tallene. Vi får utdrag fra årsregnskapene tilbake til 1990.

Kommunen har fremdeles problemer med tallene. Fra 2000 til 2007 var eiendomsavdelingen et foretak, og regnskapet fremgår ikke av bykassen. Vi må her godta og bruke tallene som BKB opplyser i sitt regnskap.

Men igjen oppstår et problem. Det er umulig å fastsette kroner pr. m² for årene 1990-1999. For disse årene finnes ikke data på hvor mange kvadratmeter bygg Bergen kommune eier.

Et enkelt spørsmål om hvor mye som brukes til vedlikehold er blitt svært komplisert å svare på.

Ønsket vårt er å finne et riktig tall, og vi samarbeider derfor med Bergen kommune for å finne en løsning. De graver dypere i arkivene, og finner tall for bygningsmasse på 1990-tallet. Igjen regner kommunen, og vi får en tabell. Her har de også justert for prisstigning, men det tallet virker ikke sannsynlig. Vi spør hvilken omregningsnøkkel som er brukt, og får til svar at dette er deflator som er vanlig i kommunen.

Vi legger dataene fram for professor ved NTNU, Svein Bjørberg. Dette er hans fagfelt, da han har vært med på å innføre systemet med livsløpskostnader til vedlikehold. Han viser til at det her må legges en byggekostindeks til grunn, og ikke indeksen kommunen har brukt. I tillegg må dette regnes om til 2008 kroner, da begrepet med kroner pr. m² ble innført. Etter tre måneder med diskusjon og vurderinger har vi et tallgrunnlag som base for grafikken i programmet.

Ikke på noe tidspunkt i denne perioden er kommunen i nærheten av å bruke det som trengs for å vedlikeholde byggene sine. Snittet er 118 kroner, mens de burde ha brukt 170. Det er da verd å merke seg at 170 kroner pr m2 forutsetter at bygget er i god stand.

Ingen i kommunen har hatt oversikt over hva de faktisk har brukt til vedlikehold de siste 20 årene. For å lage denne oversikten måtte byrådsavdeling for finans, eiendom og eierskap hente ut tall fra gamle regnskap og ulike dokumenter. De oppdaget også at det ikke finnes en gjennomgående oversikt over hvor mye eiendom kommunen har. Det tok dem tre måneder å fremskaffe en oversikt over hva de årlig har brukt til vedlikehold av byggene sine.

Vi stoler selv ikke helt på at tallene er fullstendig korrekte, da dette er satt sammen fra ulike rapporter. Men vi er trygge på at grafen vi lager til fjernsyn, basert på tabellen, gir et illustrerende bilde av utviklingen. Der det har vært tvil om tall har vi heller satt anslagene for høyt enn for lavt.

8.3.2 Innrømmelser

På en pressekonferanse i februar legger byrådsavdelingene for skole og finans frem tilsynsrapportene for de 11 skolene som ikke er godkjente. Rapportene kommer etter pålegg fra Arbeidstilsynet. De avdekker råte, dårlig inneklima, lekkasjer og klager over hodepine, luftveisproblemer og kvalme ved skolene. Skolene må utbedres for 1,5 milliarder kroner, umiddelbart.

Vi intervjuer Rune Haugsdal, nyansatt kommunaldirektør for finans, eiendom og eierskap. I intervju vedgår han at rutinene har vært for dårlige. Kontrollsystemene har sviktet, og at de har brukt for lite penger på vedlikehold. Han understreker at dette ikke hadde vært mulig i det private næringsliv, der han har sin bakgrunn fra.

8.4 Barn og voksne på Landås

I januar 2012 ble Landås skole stengt fordi den var helsefarlig. Elevene fordeles på fire forskjellige skoler i Bergen, og busses hver morgen.

Vi snakker med flere foreldre og barn, men ender med å følge to sjuendeklassinger. De har lang historikk med sykdom og legeerklæringer, som dokumenterer at sykdommene skyldes inneklima. I tillegg er de gamle nok til å uttrykke seg godt.

Tordis Dybvik Jensen hadde 170 sykedager på to skoleår, og var borte fra skolen nesten et halvt år sammenhengende. Helena Mæland Tykvenko hadde 100 sykedager i samme periode.

Jentene var ikke nære venninner da de ble syke, og foreldrene ble først oppmerksomme på hverandre etter en tid. Begge jentene begynte med hodepine og sår hals og det utviklet seg til utmattelse. Jentene beskriver dette som å ha influensa uten feber. Mæland Tykvenko hadde gått på en annen skole, og var helt frisk før hun kom på Landås skole. De ble syke da de var i de verste byggene, der det gjentatte ganger hadde vært påvist mugg.

Vi sjekker med forskning fra Folkehelseinstituttet, Arbeidstilsynet, Arbeidsmedisinske sentre, samt utenlandsk forskning. Symptomene stemmer helt klart overens med det forskerne mener er kjennetegn på eksponering for dårlig inneklime.

Via foreldrene på Landås skole får vi en undersøkelse FAU har gjort av elevene ved skolen i november 2011. Halvparten av elevene har gitt tilbakemelding om fravær. En klar tendens er at fravær øker fra 4-7. klasse. Det er disse trinnene som har oppholdt seg i de verste byggene på skolen. Flere rapporterer om 20-30 dagers fravær, og enkeltelever rapporterer om 100-180 dagers fravær. Undersøkelsen er ikke vitenskapelig, men gir en indikasjon på at problemet har vært omfattende.

8.4.1 De tre rektorene

Dagens elever gir et godt innblikk i situasjonen akkurat nå, men vi ønsker å finne ut hvor lenge det har vært slik. Vi bestemmer oss for å spore opp så mange rektorer som mulig. Vi finner tre. Til sammen har de rektor- og lærerhistorikk fra Landås tilbake til 1958, tre år etter at skolen stod ferdig.

Det krever en del overtalelse, men vi får dem til å møte oss sammen. De tar oss gjennom bygget og forteller at inneklime har vært et problem i 25 år. Forfallet begynte imidlertid lenge før den tid. Dreneringen var feil allerede fra starten. Vannet har vært ledet inn mot ytterveggene, og ikke bort fra veggene siden skolen stod ferdig på 50-tallet. Resultatet var et tilbakevendende fuktproblem. Etter hvert råtnet vinduene. De ble spikret igjen i stedet for å bli skiftet. Ventilasjonsanlegg fikk de ikke. Råtten kledning ble malt over, og maur kom inn gjennom ødelagte vindu. Gangene var iskalde, noe som er et problem fordi skolen også har en klasse for multifunksjonshemmede. I perioden før skolen ble stengt var det ulovlig å gå i kjelleren uten maske på grunn av mugg og sopp. I etasjen over var lærerværelset.

De tre rektorene forteller om flere ansatte som har sluttet fordi de ble syke på jobb. Elevene hadde ikke noe valg, de måtte bli. Alle de tre rektorene forteller at de kontinuerlig varslet om mulig sykdom og forfall, men de ble ikke hørt av verken politikere eller vedlikeholdsavdelingen. Helsevernetaten ble også varslet, de svarte med å ikke helseverngodkjenne skolen. To ganger på 2000-tallet var skolen vedtatt revet. To ganger ble vedtaket utsatt på grunn av pengemangel.

Fakta om tilstanden ved Landås er bekreftet gjennom SINTEF sin rapport fra 2011, samt en rapport fra hovedverneombud fra 2008. Men finnes det dokumentasjon på all varslingen som rektorene forteller om? Det kommer vi straks tilbake til.

8.4.2 Møhlenpris

Vi researcher også forholdene ved denne skolen. Sammen med Landås er også Møhlenpris truet av stengning fra Arbeidstilsynet. Kommunen vedtar å stenge og totalrenovere skolen sommeren 2012, og det gjør at de får lov å drive frem til skoleslutt. En undersøkelse blant de ansatte viser helseplager, som hodepine og luftveisplager. Men ellers er det det fysiske forfallet som er mest oppsiktsvekkende her. Skolen er 100 år gammel, og tåler belastningene

bedre enn Landås. Her er ikke hurtige byggeløsninger problemet, men manglende vedlikehold over årtier. Murpuss og murstein ramler ned på skoleplassen, vinduer er gjennområtne og faller ut, og deler av skolen kan ikke brukes på grunn av muggsporer i luften. Skolen har så lite elevtall at det er mulig å drive den i de beste klasserommene frem til sommeren. Kommunale dokumenter og skoleplaner viser at Møhlenpris også har vært velkjent for politikerne. Også her har rektorene varslet om forfall i årtier.

8.4.3 Varden skole

Dette er den tredje skolen som Arbeidstilsynet varslet å stenge. Her har en klasse blitt undervist i et idrettsanlegg siden det ble påvist mugg i klasserommet deres. Varden er en 60-talls skole. I spesielt ett av byggene har det vært problemer over flere år. Skolen var helseverngodkjent og fikk penger til fasadeoppussing. I dette prosjektet la Bergen kommunale bygg ny kledning utenpå den gamle, og tettet eksisterende luftekanaler.

Oppussingen førte til økende hodepine, kvalme og sykdom blant elever og lærere, og førte til at skolen mistet helseverngodkjenningen. Dette fortalte helsevernetaten oss i et hjertesukk over et manglende samarbeid med vedlikeholdsavdelingen. Det ble siden bekreftet i tilstandsrapportene fra mars 2012.

8.5 Bergen byarkiv - to nyttige dager

Arbeidet med kartleggingen av Landås og de andre skolene i Bergen pågår parallelt med innsynsbegjæringer og kartlegging av kommunale etater. Ved informasjonsavdelingen har vi nå fått beskjed om at de ikke har tid til å hjelpe oss lengre. De ber oss i stedet om å ta direkte kontakt med Bergen byarkiv, og be om innsyn der. Byarkivet er kommunens fjernarkiv, og alle dokumenter skal arkiveres her.

I første omgang ber vi om å få se bakgrunnsdataene til de 14 skolene som fikk inn klimaet undersøkt i 1992, der 13 av dem hadde for dårlig inn klima. I tillegg ber vi om å få se dokumenter på tilsyn, vernerunder ol. på Landås.

8.5.1 20 år med sykdom

Vi følges rundt i arkivet, og får filme underveis. Vi finner etter mye leting bakgrunnsdataene fra 1992-undersøkelsen ved Landås. Her står det at luften er altfor dårlig. Skolen er nest dårligst i undersøkelsen. I samme mappe dukker det opp noe interessant. Rektor har, før denne undersøkelsen, sendt et brev til Bergen kommune der han uttrykker bekymring for at mange barn får astma kort tid etter at de har begynt på skolen. Det foreligger også et purrebrev. Brevene leder til undersøkelsen av de 14 skolene i Bergen.

Lengre ned i samme mappe ligger et oppfølgingsbrev fra FAU til kommunen. Det er skrevet etter undersøkelsen i 1992, og er stilet til ansvarlig etat i kommunen. Her viser FAU til at både de og rektor er bekymret. De viser til at både lærere og elever blir syke, og beskrivelsen av

symptomer er identisk med hva dagens Landås-barn har fortalt oss. Det foreligger heller ikke her et svarbrev. Etter dette er det ikke flere brev knyttet til denne undersøkelsen.

Vi ber også om å få se verneprotokoller fra skolen. I en kasse finner vi papirer fra vernerunder tilbake til 1987. Her beskrives lekkasjer, råtnende vinduer som ikke kan åpnes, maling som flasser av, store kuldeproblemer, vanninntrenging. Inneklimaet beskrives med ett ord; elendig.

Før vi går, ber vi om å få komme tilbake og lese alt de har som gjelder Landås. Byarkivet sier det kan la seg gjøre. Vi sender en mer spesifikk e-post, der vi også ber om å se alle mappene til BKB og vedlikeholdsavdelingen de siste 20 årene. Vi får beskjed om at det *ikke finnes et eneste dokument* fra vedlikeholdsavdelingen i arkivet. De har ikke sendt noe til arkivering. Landåsdokumentene kan vi imidlertid få se. Knudssøn vender tilbake noen uker senere. Hensikten er å se om det dukker opp noe nytt, samt å finne skriftlig dokumentasjon på rektorenes historier om varsling.

8.5.2 *Det er sant hvert et ord.*

Stabelen med bokser er 1,5 meter. I 7 timer viser et dypdykk i arkivene at rektorene slett ikke har overdrevet. Her er gjentatte ønsker om å få hengt opp hyller, her er purringer på å få malt vinduer, her er en bønn om å få gjort noe med skolekjøkkenet fra 1955. Her er brev om vanninntrengning. I den grad det foreligger svarbrev, vises det til at utbedringer dessverre er umulige fordi det mangler penger. Her er også e-posten der rektoren beskriver maur i matpakkene, og en liten bønn om hjelp.

Fra 2005 dukker det opp et brev knyttet til en av skolens ansatte. Vedkommende skriver i et brev til verneombudet at hun blir kvalm, får vondt i magen og får ekstrem hodepine på jobb. Hun knytter dette til det dårlige inneklimaet og ber om at noe blir gjort.

I boksene finner vi også Landås sine høringsuttalelser til skoleplanene i Bergen. Fra kommunen fikk vi kun planene tilbake til 1996, men her finner vi høringsuttalelsen fra 1992. Den er en reell bønn om hjelp til en skole der inneklima betegnes som et stort problem. Ingen av utsagnene fra rektorene kan trekkes i tvil, og det er heller ikke tvil om at det kan dokumenteres at kommunen ble varslet om sykdom, dårlig inneklima og urovekkende mange tilfeller av astma i 1991/1992. De riktige instansene ble varslet, nemlig teknisk hygiene, og kommunalavdeling skole. Etat for helse og sosiale tjenester mottok i tillegg rapporten fra 1992 om de 14 skolene i Bergen, der 13 hadde for dårlig inneklima. Vi kan dermed dokumentere at tre etater ble varslet for over 20 års siden.

8.6 *De godkjente*

Vi har bedt om å få tilsendt alle helsevern godkjenningene til de godkjente skolene i Bergen. De kommer spredt, noen mangler og vi purrer. Etter vel tre måneder har vi alle, og vi begynner å vurdere og lese.

8.6.1 Systematisering

Vi legger opplysningene om alle skolene inn i Excel, basert på årstall de er godkjent. Det blir da tydelig at 25 prosent er godkjent for over 10 år siden. Deretter leser vi helseverngodkjenningene, og kontrollerer opp mot lovverket. Noen skoler fyller alle krav, noen har mangler der det er satt en tidsfrist for utbedringer. Andre har åpenbare mangler der det eksplisitt står i helseverngodkjenningen at ventilasjonsanlegget ikke virker, vinduene hylter på grunn av lekkasje og det er ekstreme begrensninger på antall elever som kan oppholde seg i klasserommet. I noen godkjenninger står det at CO2 målinger er over tillatte grense. I andre står det at radonverdiene er langt over tillatte grense. Men konklusjonen i alle dokumentene er at skolene blir helseverngodkjente

Vi deler skolene inn i to grupper, der den ene er de åpenbart godkjente samt de godkjente der det bare er mindre utbedringer som er avkrevd med en tidsfrist. I andre gruppe er de som rett og slett ikke oppfyller kravene, eller som har grove avvik, med tidsfrist for utbedring. De fordeler seg 50-50. Halvparten av de godkjente skolene ser altså ut til å ikke oppfylle lovkravene.

8.6.2 Dobbelsjekk

Vi gir bunken til en kollega som ikke har et forhold til saken, og som heller ikke vet hvilket resultat vi er kommet frem til. Vi gir også vedkommende regelverket, og ber om en kategorisering. Vi er fullstendig samstemte, bortsett fra to skoler. Vi diskuterer dem, og putter dem i godkjent-kategorien.

Vi føler oss nå trygge på vurderingen.

8.6.3 Trippelsjekk

Vi tar så for oss alle som vi mener ikke er godkjente, eller godkjente på vilkår, noe som ikke er lov. Vi sender disse til helsevernetaten og ber dem sjekke om forutsatte krav om utbedringer er utført. Vi får tilsendt liste over hvilke skoler som har gjort utbedringer i henhold til pålegg, og hvilke som ikke har utført de pålagte utbedringene. Vi står da igjen med en liste der 60 prosent av de godkjente skolene er i orden, mens 40 prosent ikke oppfyller kravene til godkjenning. Vi sender oversikten til Helsevernetaten, slik at de kan vurdere resultatene våre. De har ingen slik oversikt selv, så de bruker tid før de melder tilbake. Etter intern diskusjon meder de tilbake at bildet vårt dessverre er korrekt.

8.6.4 Helsevernetaten forklarer

Vi får intervju med Helsevernetaten om skolene og godkjenningene. I intervju vedgår helsevernetaten at det nok er en svakhet ved godkjenningene, primært fordi en del av dem er gamle, og forholdene har endret seg på 14 år. De vedgår også at en del nok har mangler og ikke burde vært godkjente. Forklaringen er mangel på penger til å følge opp skolene.

De vedgår imidlertid at ordningen med godkjenninger ikke har virket. De er for få ansatte, det har fulgt for lite penger med ordningen og den blir ikke tatt på alvor. Helsevernetaten sier tydelig at det er feil at de skal kontrollere sin egen arbeidsgiver. De blir inhabile. Det er bortimot umulig for dem å foreslå å stenge skoler eller ilegge dagbøter, da de vet at kommunen ikke har penger.

På spørsmål om hvorfor de vurderte at Landås kunne fortsette drift, mens SINTEF kom til motsatt konklusjon, forteller de at etaten vurderte flytting og spredning av elevene som mer skadelig enn å være i byggene på Landås i et halvt år til.

De understreker at de har varslet om Landås i flere år, og viser til at de aldri har gitt skolen helseverngodkjenning. Det er imidlertid politikerne som har vedtatt at skolen skal drive videre, tross store problemer.

8.6.5 Rolland skole

Før vi møter helsevernetaten har vi også undersøkt Rolland skole. Denne ble godkjent i 1998, og har ikke vært vurdert siden. I mellomtiden er den sammenslått med to andre skoler, Kollåsen og Storåsen. Ingen av disse skolene var godkjent. Men etter sammenslåingen er de en del av Rolland, og ergo godkjent. Når vi besøker rektor er han oppgitt og lattermild. Godkjenningen finnes ikke i skolearkivet, og han ber om å få den tilsendt av oss. Han viser oss to bygg som synker i myren og har strukturelle skader. Den ene er hovedskolen Rolland, den andre er Kollåsen. I tillegg er det problemer med asbest i veggene. Denne skolen er uten anmerkninger i kommunens arkiver og nye planer. Men rektor viser at den holder på å kollapse.

I tillegg har steikeosen fra skolekjøkkenet gått rett inn i ventilasjonssystemet siden 1977. Kanalene er ikke rengjort siden. En vask er lekk, og vann har i måneder trengt inn i vegg og gulv. Treverket råtner, men ingen reparerer.

Rektor er fortvilet. Siden skolen er godkjent er de langt nede på prioriteringslisten for utbedringer. Hans frykt er at om ti år vil Rolland skole være Landås skole.

8.7 Politikerne

Gjennom søk i Bergen kommune får vi en oversikt over hvilke parti som har styrt de siste 20 årene, og hvilke koalisjoner som har hatt ansvar i bystyret og byrådet.

I tillegg ser vi på hvilke parti som har vært budsjettssamarbeidspartnere i denne perioden.

Oversikten viser at samtlige parti, foruten Rødt og lokallisteparti som Byluftslisten, har hatt makt de siste 20 årene. Alle har kunnet stenge Landås, og satset på vedlikehold og inneklima. Samtlige har styrt, mens Landås meldte om sykdom hos barn og voksne.

Vi intervjuer politikerne i bystyret, når Bergen nok en gang har Landås på dagsordenen. De skylder på hverandre, og viser liten vilje til selvransakelse. Unntaket er den sittende byråden, som ikke

har noe valg, i kraft av sin posisjon som ansvarlig for skolene. Han vedgår at skolene har vært for lavt prioritert, men viser til at slik er det alle andre steder også.

8.8 Trondheim

Underveis i arbeidet med problemene i Bergen har vi fått høre at Trondheim har alt på stell. Vi lurer på om dette stemmer, og hvordan de eventuelt har fått dette til.

8.8.1 Innsyns på trøndersk

I Bergen har vi slitt i månedvis med å få ut tall for penger brukt til vedlikehold, oversikt over eiendomsmasse, tilstandsrapporter og vedlikeholdsrapporter, liste over antall skoler og godkjenningsrapporter. Etter en kort samtale med eiendomsavdelingen i Trondheim mottar vi en e-post dagen etter.

Her er oversikt over penger brukt til vedlikehold tilbake til ordningen med helseverngodkjenninger ble innført i 1995. Her er oversikt over eiendomsmasse, og oversikt over skolene. Alle er helseverngodkjent. Skolene har alle tilstandsrapporter, og vi får spørsmål om det er noen særskilte skoler vi ønsker rapporter for. Ingen av rapportene er eldre enn fire år, da Trondheim har et rulleringssystem for tilsyn og vedlikehold, og alle rapportene er tilgjengelige dersom vi ønsker å se dem.

8.8.2 Forklaringen

På telefon forklarer eiendomssjefen hvorfor Trondheim har fått dette til. Den pensjonerte lederen for miljøenheten tok et initiativ allerede i 1995, da forskrift om miljørettet helsevern kom. Kommunene i Norge hadde frist til 1998 med å få skolene godkjente. Lederne for alle de berørte etatene gikk sammen og bestemte seg for å skaffe en tilstandsoversikt over skolene. Oversikten viste at det stod elendig til, og det ble laget et kostnadsoverslag over hva det ville koste å få utbedret skolene. En samlet administrasjon la rapporten frem for politikerne, og resultatet ble en forpliktende politisk satsing. Rutinene er endret. Skolene har fått driftsledere som fører tilsyn, melder avvik, foretar reparasjoner og forbereder rullerende vedlikehold hvert fjerde år. Samlet har Trondheim brukt 3,2 milliarder på å sette skolene i stand.

Vi får intervju med ordfører og administrasjon, samt besøke en skole etter eget valg. Vi lander på Sverresborg, en skole som i utgangspunktet er lik Landås, men forskjellen i tilstand kunne knapt vært større.

Vi ønsker å bruke Trondheim som en kontrast til Bergen. Det blir tydelig at systemene svikter på alle plan i Bergen. Samtidig viser historien fra Trondheim at det ikke er umulig for en kommune å oppfylle de lovpålagte oppgavene. Den økonomiske situasjonen i Trondheim og Bergen har ikke vært ulik i denne tidsperioden, og skoleforfallet skyldes ikke mangel på penger, men er et spørsmål om prioritering.

9 Det nasjonale bildet

Kort tid etter at samarbeidet mellom undersøkende nett og Brennpunkt har startet opp møtes Anne Vinding fra nett og Kjersti Knudssøn fra TV i Bergen for å diskutere metode. Tilsynet i Bergen var en del av en nasjonal satsing fra Arbeidstilsynet. Fra 2009 frem til 2011 har Arbeidstilsynet gjennomført 418 tilsyn med skoler i hele landet. Vi ønsker tilgang på dette materialet. Omfanget vil være enormt, men midt i blinken for prosjektet vårt. Arbeidstilsynet går med på å gi oss tilgang.

Det videre arbeidet med det nasjonale bildet blir gjort av Ståle Hansen, Espen Andersen og Anne Vinding i nettredaksjonen i Oslo.

I motsetning til på TV finnes det ikke plassproblemer på nett. Hvis stoffet organiseres riktig og presenteres fristende vil store mengder data bare bidra til dybde i saken. Vi bestilte dermed samtlige rapporter som Arbeidstilsynet hadde gjort.

Det viste seg at prosjektet deres startet i 2009, og fremdeles pågikk da vi ba om materialet. Litt etter litt fikk vi inn 1300 rapporter over tilstanden ved skoler i hele Norge – til sammen flere tusen sider råmateriale.

9.1 Rapportene fra Arbeidstilsynet

Informasjonen fra rapportene ble lagt inn i et eget Excel-ark. Det var snakk om tilstandsrapporter fra 1300 skoler i over 200 kommuner. Materialet var på 5-6000 sider så det var en tidkrevende jobb - samtidig som vi måtte være ytterst nøyaktig for å tolke informasjonen i rapportene på lik måte. Rapportene var laget fra tilsynsførere i hele landet og på ulike årstall og tidsperioder med noe ulike fokus. Dermed var hver rapport skrevet og utformet forskjellig, og ofte måtte ekstra informasjon hentes inn ved å ta kontakt med ulike ansatte i Arbeidstilsynet som hadde vært ute på tilsyn.

I Excel-arket lagde vi flere ulike kolonner hvor vi blant annet skrev inn antall pålegg hver enkelt skole fikk, samt et par linjer fra tilsynsrapporten. Dette ble veldig nyttig etter hvert da vi skulle rangere skolene etter hvilke som hadde fått flest pålegg. Samtidig gjorde det mulig for oss å finne ut av om det var forskjeller mellom fylker, bykommuner og kommuner i litt mer landlige strøk. Var det slik at det var flere dårlige skoler i storbyene sammenliknet med mindre byer? Dette kunne vi nå se en oversikt på i hele landet.

Informasjonen fra rapportene som ble lagt inn, ble etter hvert også brukt i databasen. Når folk gikk inn og søkte på sin skole fikk de opp et par linjer fra tilsynsrapporten fra Arbeidstilsynet samt muligheten til å lese hele rapporten.

9.2 Godkjente skoler i Norge

Omtrent samtidig fant vi fram til en rapport fra Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet som skulle bli veldig viktig for oss. Rapporten inneholdt informasjon om at kun seks av ti grunnskoler i Norge er godkjent etter statens forskrift om miljørettet helsevern. Rapporten viste også

forskjellene mellom de ulike fylkene i Norge. Men den viste ikke oversikt over kommuner eller enkeltskoler.

Rapporten ga dermed bare et generelt bilde – vi ville ha status på hver enkelt skole. Derfor ba vi om underlagsmaterialet til rapporten. Da oppsto det en diskusjon om hvem som eide dataene i undersøkelsen. TNS Gallup satt på dataene, men ønsket ikke å levere dem ut. De tilbød seg imidlertid å gjøre en ny undersøkelse på oppdrag av NRK. Slike penger hadde ikke redaksjonen, men etter mye frem og til slutt fikk vi oversendt materialet fra Utdanningsdirektoratet.

Dermed hadde vi den offisielle oversikten over hvilke skoler i Norge som på papiret skal ha alt i orden når det gjelder inn klimaet til elever og lærere. Det er kommunene i Norge som både eier skolene, driver skolene og godkjenner skolene.

Det ble dermed umiddelbart veldig interessant for oss å sammenlikne denne informasjonen med kontrollene som var gjort av Arbeidstilsynet. Arbeidstilsynet har ikke noe eierforhold til de skolene de kontrollerer. Og med erfaring fra Bergen hvor Arbeidstilsynet og helsevernetaten kom til ulike konklusjoner når det gjaldt en skole, så var vi interessert i om tilsvarende forskjeller gjaldt for hele landet.

Det er 428 kommuner og 3500 skoler i Norge. Vi hadde nå data på de aller fleste, i form av to Excel-ark og flere tusen dokumentsider. På dette tidspunktet startet planene om å lage en stort interaktiv nettpresentasjon.

For, hadde det ikke vært fantastisk om folk – når skolen startet – kunne gå inn og sjekke inn klimaet på sin egen skole; enten de bodde i Oslo, Åndalsnes eller Leveld?

9.3 Elevundersøkelsen

Omtrent på dette tidspunktet fant vi fram til en tredje rapport som skulle gi oss adskillig hodebry. Med jevne mellomrom gjennomfører Utdanningsdirektoratet en omfattende elevundersøkelse, der elevene i grunnskolen selv får svare på hva de synes om det fysiske arbeidsmiljøet på skolen sin. Elevene på alle grunnskoler i landet rangerer alt fra tilstanden på toalettene til forholdet til lærerne.

For oss var denne rapporten gull verdt – men ikke i den generelle formen den forelå. Vi trengte å vite de eksakte resultatene fra hver enkelt skole. Uvisst av hvilken grunn var det ingen medier som tidligere hadde søkt om tilgang på bakgrunns materialet til rapporten. Her ligger det nemlig fantastisk stoff for både lokal- og riksmedier.

Men Utdanningsdirektoratet ønsket ikke å utlevere disse opplysningene. De mente at undersøkelsen var konfidensiell – og at elevene som hadde svart på den aldri var blitt fortalt at detaljopplysninger kunne bli offentliggjort. Vi argumenterte med at ingen elever kunne bli identifisert og at det ville være i skolenes totale interesse å få fram et så riktig bilde som mulig av skolestandarden i Norge.

Etter en del parlamentering fikk vi også disse tallene.

Det tårnet seg opp med ringpermer, papirbunker og regneark – datamengden var massiv. Vi brukte omtrent to måneder på arbeidet med å fylle de opplysningene vi ville ha med inn i vår egen database. Prosjektet hadde en klar deadline som var bestemt av skolestart og at publiseringen skulle sammenfalle med sendingen av Brennpunkt-dokumentaren om tilstanden i Bergens-skolene.

9.4 Økonomi og politisk parti

Hva var grunnen til at skoleforfallet hadde fått gå så langt? Flere kilder sa at kommunepolitikerne syntes det var mer stas å klippe snorer ved nybygde skoler enn å sørge for et langsiktig tilstrekkelig vedlikehold.

Vi kontaktet eiendomsavdelingene i ti av de største kommunene i Norge for å undersøke hvor mye de faktisk brukte på vedlikehold. Vi visste på forhånd at dette ville bli vanskelig å få konkrete svar på. Derfor kontaktet vi først SINTEF for å få hjelp til å utforme spørsmålene. SINTEF har utarbeidet en nasjonal standard for hvor mye penger det bør settes av i året til vedlikehold av kommunale bygninger generelt. Dette beløpet ligger på 170-200 kroner per kvadratmeter.

Men til tross for å ha brukt mye tid på å utarbeide konkrete spørsmål som viste til den nasjonale standarden, så var svarene vi fikk fra de ulike kommunene tilnærmet umulig å bruke til sammenlikning mellom de enkelte.

Hver kommune hadde nemlig sitt eget system for å beregne vedlikeholdsutgifter. Her var både daglig vedlikehold, fremtidig vedlikehold, planer, rehabilitering og vaktmestertjenester ofte smurt sammen til et større tall. Når vi fulgte opp og ba dem om å skille de forskjellige postene var dette ofte veldig vanskelig fordi regnskapene deres ikke var satt opp slik.

Ifølge SINTEF jobbes det nå med å lage nasjonale standarder for dette også. Nettopp for å kunne sammenlikne hvor mye penger kommunene bruker på vedlikehold. Men foreløpig er ikke dette systemet i mål.

Vi valgte dermed i stedet å se om det var noen forskjeller på skolestandarder i "rike" og "fattige" kommuner. Det var heller ikke lett å finne presise definisjoner på dette, men vi valgte til slutt å bruke Kommunaldepartementets oversikt over frie midler i kommunene. Altså penger som de står fritt til å disponere etter at alle faste utgifter er betalt.

Resultatet var overraskende: Der viste det seg – litt overaskende – at kommuner med mye frie midler ikke tar bedre vare på skolene sine enn dem som har stram økonomi.

Vi bestemte oss også for å legge inn partitilhørighet på ordføreren i hver kommune i Excel-arket. Dermed måtte vi gå inn på nettsidene til hver enkelt kommune for å finne informasjonen. Dette var en tidkrevende jobb, men resultatet var viktig. Når alle partier skylder på alle de andre for hvordan tilstanden er ved Norges skole er det viktig å vite hvem som egentlig har ansvaret.

9.5 Strukturere dataene

Dataene som var samlet inn var verken strukturert eller tilstrekkelig kvalitetssikret. Noen av skolene som var omtalt i materialet hadde skiftet navn. Enkelte var nedlagt, et betydelig antall skoler var nybygde og ikke registrert i materialet, mens atter andre var slått sammen til felles enheter.

Flere kilder måtte involveres for å sette sammen oversikten som til da ikke eksisterte i noe offentlig register. Vi gikk i gang med å bygge et strukturert elektronisk dokument over inneklimateilstanden i norske skoler - satt opp mot kommunenes egen godkjenningsspraksis og elevenes egne meninger om sine respektive skoler gjennom resultatene fra den nasjonale elevundersøkelsen.

En relasjonsdatabase består gjerne av flere tabeller som vi kan koble sammen på ulikt vis for å finne frem til sammenhenger og tendenser som ellers ikke ville vært mulig å finne. I vårt eksempel hadde vi satt sammen informasjon fra flere kilder, som vi deretter komponerte et antall databasetabeller fra:

- Kommunenes oversikt over godkjente/ikke godkjente skoler
- Arbeidstilsynets konklusjoner og rapporter
- Elevundersøkelsen om trivsel og inneklimateilstand
- Regjeringens oversikt over frie inntekter i hver kommune
- Utdanningsdirektoratets database over skolefakta (elevantall)
- Foretaksregisteret (organisasjonsnummer)
- Informasjon om ordførernes partitilhørighet

Noen av dataene ble hentet ut ved hjelp av en metode som kalles skjermkraping. Et eksempel på dette er måten vi hentet ut elevtallene for hver skole. Vi skrev et skript (dataprogram) som systematisk søkte opp alle skolene i vår database hos utdanningsdirektoratets database over skolefakta (skoleporten.udir.no). Skjermkraper-skriptet hentet elevantallet ut fra nettsidene for hver skole og skrev dette inn som rene data i vår egen database.

Ved å bruke skolenes organisasjonsnummer, ble det mulig å føye sammen de ulike tabellene i basen, og gjøre spørringer på tvers av datamaterialet.

Denne innebygde funksjonaliteten i databasemotoren gjorde det mulig å avdekke misforhold mellom hvordan kommunene vurderte skolene sine på den ene siden, og hva arbeidstilsynet uttalte om de samme skolene på den andre siden.

I tillegg kunne vi holde disse resultatene opp mot hva elevene faktisk mente om skoletoaletter, inneluft i klasserommene, rengjøring og så videre.

Et av hovedfunnene vi gjorde, var at rundt 200.000 elever går på skoler som ikke er godkjent av kommunene. Databasespørringen ble gjort i dataprogrammet MySQL, og så slik ut (spørringen og resultatet er uthevet):

```
mysql> SELECT SUM(elevantall) FROM tilsyn WHERE status IN(
'ikke godkjent', 'midlertidig godkjent');

+-----+
| SUM(elevantall) |
+-----+
|           187824 |
+-----+

1 row in set (0.01 sec)
```

Vår database omfattet 2465 skoler med over en halv million elever. Av disse gikk altså 187824 på en skole som enten ikke var godkjent, eller hadde fått midlertidig godkjenning. Hvis vi tar med de ca. 1000 skolene som ikke var med i databasen vår¹ er tallet på elever ved ikke-godkjente skoler høyst sannsynlig godt over 200.000.

Flere lignende SQL-spøringer ble gjort for å underbygge artikkelserien med fakta fra databasen. Tallene vi kom frem til var ikke tidligere kjent. Ingen offentlige organer hadde til da funnet det bryet verdt å sette sammen et tilsvarende datasett.

9.6 Analyser

Når siste hånd var lagt på databasen kunne vi begynne på den morsomste delen av jobben – analyse, artikkelskriving og presentasjon. På dette tidspunktet var alle temmelig tallblinde. Men nå var det mulig å kjøre spøringer opp mot databasen for å se om tallene ville avdekke noen nye sammenhenger. Og det gjorde de:

To av de første spøringer ga resultater som skulle bli hovedvinklingene våre:

- 200.000 norske barn går på skoler med ulovlig innelima.
- Arbeidstilsynet fant feil på ni av ti skoler som er godkjent.

Det siste funnet avdekker en alvorlig systemfeil. Kommunene godkjenner sine egne skolebygg – men så snart de utsettes for ekstern kontroll viser det seg at denne godkjenningen har liten verdi. Dette er et eksempel på en lands-sammenheng som ikke kunne leses ut av noen av enkeltrapportene fra Arbeidstilsynet eller den offisielle rapporten fra Utdanningsdirektoratet og Helsedirektoratet. Den ble bare synlig ved å kombinere undersøkelsene slik vi gjorde.

Siden vi allerede hadde lagt inn kommunenes frie inntekter, samt ordførernes partitilhørighet i en av tabellene, var databasen fleksibel nok til at vi kunne spørre etter sammenhenger mellom partitilknytning, økonomi og innelima-tilstand.

¹ Disse skolene svarte ikke på undersøkelsen om godkjente skoler i 2007 og 2009.

Litt overraskende var det da å se at økonomien i kommunen ikke spiller noen rolle. Ei heller hvilket parti som styrer.

Databasen var selvsagt også et velegnet verktøy for å finne fram til relevante caser – hvilke skoler som hadde fått flest negative pålegg. Blant de 1300 rapportene fant vi skoler som brukte bømmer innendørs for å samle opp regnvann, skoler som hadde snekret innvendig takrennesystemer, skoler der vinduskarmene var så morkne at rutene falt ut og plantene grodde inn i klasserommene osv.

Databasen var også til nytte i arbeidet med Brennpunkt-dokumentaren, da det var mulig å få frem helt oppdaterte nasjonale tall.

Vi produserte en lang rekke nettartikler basert på funnene fra basen. Men hovedhensikten var ikke at vi skulle sitte på Marienlyst og søke frem det vi syntes var mest interessant. Planen var å gjøre basen tilgjengelig for søk for leserne.

Vi laget flere utkast til grafiske løsninger for et grensesnitt som skulle være så brukervennlig og innbydende som mulig. Til slutt landet vi på en modell der vi laget en tredimensjonal modell av et skolehus der man kan forflytte seg til ulike rom som symboliserer inneklime, inneluft, toaletter osv. gjennom raske animasjoner.

Fra forsiden kan brukerne legge inn navnet på skolen som skal undersøkes og deretter gå fysisk inn i bygget, lese på tavlen hvilke pålegg skolen har fått, inspisere toaletter og lese den aktuelle rapporten fra Arbeidstilsynet.

Fordi grunnlagsmaterialet vårt nå hadde blitt veldig omfattende og komplisert bestemte vi oss for å lage en egen artikkel som beskrev hvordan vi hadde tenkt og hva som var forutsetningene for statistikken. Blant annet var det viktig å forklare at Arbeidstilsynets undersøkelser startet i 2009, og at mange av de eldste påleggene nå var utbedret.

I siste liten bestemte vi oss for å legge inn en mulighet for leserne til å laste opp egne bilder av kritikkverdige forhold på norske skoler. Vi fikk inn mange bilder og hadde kunnet bruke enda flere hvis den tekniske løsningen hadde fungert optimalt. Den hadde blitt utviklet i tolvte time, og fungerte ikke for alle typer mobiltelefoner.

Den interaktive presentasjonen ble en umiddelbar hit etter publiseringen og fikk raskt over 300.000 treff. Vi fikk inn flere hundre tips til redaksjonen, og foreldre meldte tilbake til oss at de hadde brukt opplysningene våre til å stille ubehagelige spørsmål i Samarbeidsutvalg over hele landet. Sakene basert på databasen hadde også svært mange lesere og dominerte forsiden til nrk.no hele den første uken etter publisering.

9.7 Skolebesøk

Da databasen var ferdig kunne vi gjøre flere kjøringar som viste hvilke skoler vi burde ta direkte kontakt med. Vi ville både høre fra de som hadde et godt inneklime, og de som pekte seg ut som problemskoler hvor man hadde slitt med dårlig inneklime lenge.

Vi bestemte oss for å se etter de faktorene som påvirker inneklimate verst: vannlekkasjer, mugg og sopp, for høye CO2-verdier, dårlig vedlikeholdte bygninger, midlertidige lokaler som blir permanente også videre.

Rapportene fra Arbeidstilsynet ga oss indikasjoner på både skoler som er godkjente, men har dårlig inneklimate, samt skoler som ikke er godkjente og som også har dårlig inneklimate.

Vi reiste derfor ut til aktuelle case-skoler i flere ulike fylker og kommuner. Vi gjorde en rekke intervjuer med elever og lærere som var rammet av dårlig inneklimate. Vi snakket med kommunepolitikere og nasjonale politikere, foreldrerepresentanter og andre.

Ved de aller fleste skolene ble vi møtt av rektorer som både ville fortelle hvordan de hadde det samtidig som de var litt redde for å si for mye. Elevene derimot var svært snakkesalige om problemer de opplevde på skolen. Barna fortalte at de ofte gikk hjem med vondt i hodet, hadde på seg yttertøy inne for å holde varmen, ble ofte syke osv.

Ved enkelte skoler ble rektorene svært redde for besøk og intervju med NRK. Dermed dukket kommunikasjonssjefer opp på møtene og gjorde rektorene mindre snakkesalige. Men ved å være flere ute på jobb, delte vi oss bare og dermed kunne en journalist oppholde kommunikasjonssjefen mens den andre snakket fritt med lærere og elever.

9.8 Syke lærere og elever

Både rapporter og folk pekte hele tiden på at folk ble syke av dårlig inneklimate. Men gjør de faktisk det? Og hvor mange er det egentlig snakk om?

Ingen hadde oversikt over hvor mange dette gjelder. Og hverken Kunnskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet eller Justisdepartementet hadde kjennskap til om noen har blitt straffet for at folk har blitt syke i dårlige skolebygninger.

Men til slutt fikk vi kontakt med en advokat som jobber for Norges Astma- og Allergiforbund. Han kunne fortelle om flere saker hvor lærere har fått erstatning som følge av dårlig inneklimate. I Vestfold fikk vi møte tre av disse kvinnene som har blitt kronisk syke og uføre av dårlig inneklimate ved skoler i Norge.

Samtidig har redaksjonen i Bergen møtt syke barn etter dårlige skoler der. Kombinert med FAU-undersøkelser fra flere skoler og dansk forskning kan vi slå fast i flere artikler på nettet at både lærere og elever blir syke av å gå på dårlig vedlikeholdte skoler i Norge.

Forskning fra blant annet Danmark viser også at barn lærer mindre i klasserom med dårlig inneklimate. Det finnes ikke tilsvarende forskning fra Norge, men trolig opplever elevene dårligere læringsmiljø også her når lufta er dårlig.

10 Avsluttende om metode

Dette prosjektet er en blanding av gamle velprøvde journalistiske metoder og avansert behandling og sammenstilling av store mengder data.

Gjennom fysiske søk i støvete arkiver, samtaler med mennesker, utallige innsynsbegjæringer og etterprøving av samtlige helseverngodkjenninger blir det tydelig at skolebarna i Bergen er ofre for systemsvikt i en rekke etater. Politikerne har løpt fra sine løfter, og knapt noe parti går fri.

Arbeidet med den nasjonale oversikten er basert på vurdering og systematisering av tusenvis av sider med tilstandsrapporter og tall. Alt ble ført inn og sammenstilt til en database, der det er mulig for publikum å søke på den enkelte kommune og skole.

Datainnsamlingen viser at helseverngodkjenningene i Norge ikke er reelle. Ved 9 av 10 skoler som kommunene selv har godkjent finner Arbeidstilsynet alvorlige feil og mangler som gjør at inneklimaet ved skolen er helsefarlig for elever og lærere.

Samtidig viser det nasjonale bildet at 200 000 norske barn går på skoler som ikke er helseverngodkjent. Det betyr at 16 år etter at lovverket var på plass og innført så går hvert fjerde skolebarn i Norge på en skole som ikke har et godt nok inneklima.

Datainnsamlingen og rapportlesingen viste skoler over hele landet med dårlig inneklima. Og på besøk ute på flere skoler i Buskerud, Vestfold, Nordland, Akershus og Rogaland var tilstanden ofte enda dårligere enn det som kom fram i rapportene.

Av datainnsamlingen går det også fram at skoleforfall ikke nødvendigvis henger sammen med verken politisk farge eller kommuneøkonomi. Skolebygninger prioriteres like lavt i rike kommuner som i fattige kommuner. Det er de menneskene som sitter og styrer kommunene som avgjør hvordan elevene har det på skolen. Og ofte er vedlikehold og oppgradering av kommunale bygninger lavt prioritert når budsjett og regnskap skal lages.

Bergen kommune er dermed ikke et skrekkens eksempel, men en helt gjennomsnittlig kommune. Her avslørte vårt arbeid at systemene har sviktet i en rekke etater. Samtlige parti, foruten Rødt, har hatt mulighet til å prioritere inneklima i skolene de siste 20 årene, men har unnlatt å sørge for at kommunen oppfylte en lovpålagt oppgave.

Vårt arbeid med å lage økonomisk statistikk og oversikt over helseverngodkjenninger ble oversendt kommunen i forkant av publisering. De vurderte materialet, og hadde ingen innsigelser mot våre funn.

11 Publisering

Skolesaken var den første store saken fra den undersøkende nettdesken i NRK, og det første samarbeidsprosjektet nettrigg-dokumentar i Brennpunkt. Da vi la publiseringsplanen hadde vi derfor sparsomt med erfaring for hvordan det burde gjøres.

Vi ønsket å holde trykket oppe i saken over en hel uke, maksimere effekten av samspillet med Brennpunkt-dokumentaren og i størst mulig sak sette dagsorden rundt skolestart.

På den undersøkende nettdesken har vi et nært samarbeid med nrk.nos frontredaksjon. De har bred erfaring med hvilke tidspunkter nettsidene når flest lesere og når det er smart å publisere for å oppnå størst effekt. Sammen med dem laget vi en publiseringsplan, der vi fordelte sakene med 1-2 pakker hver dag hele uken.

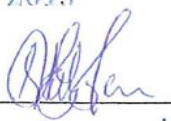
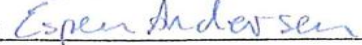

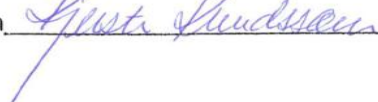
Den første saken og rigget ble publisert om morgenen mandag 27. august 2012, og det meste var publisert fredag 31. august.

Grunnideen var å starte med de blanke nyhetene på mandag, saker relatert til Brennpunkt-dokumentaren på sendedagen tirsdag, og flere caser og nyheter på onsdag og torsdag. I tillegg ble opptakene fra Trondheim redigert til en egen film for nett. Denne ble vist til utannonsering av TV-sendingen, for å trekke seerne over til nett. Vi holdt de politiske kommentarene unna de første dagene, men avsluttet med skolepolitikere og undervisningsministeren til slutt.

Planen viste seg å fungere svært godt. Selve presentasjonen hadde 780.000 sidevisninger, der hver enkelt besøkende brukte over tre minutter hver inne i rigget. Det er svært høye tall som overrasket både oss og NRK.

Samtidig hang en rekke andre redaksjoner i NRK seg på. I publiseringsperioden ble det laget saker i Dagsrevyen, Dagsnytt, Dagsnytt 18, P3-nyhetene, Supernytt, distriktskontorene og i debattredaksjonen Ytring.

NRK, januar 2013

Ståle Hansen
Eспен Andersen
Anne Vinding
Christian Kråkenes
Kjersti Knudssøn

23

12 Kildeliste

Skriftlige

Helsedirektoratet

Utdanningsdirektoratet

Rapport over skolebildet laget av TNS Gallup på oppdrag fra Helsedirektoratet og

Utdanningsdirektoratet – 2010

Elevundersøkelsen 2011

Helse- og omsorgsdepartementet

Kommunal- og regionaldepartementet

Helsetilsynet

Brønnøysundregistrene

Norsk Astma og Allergiforbund

Statistisk Sentralbyrå

Indeklimaportalen med flere danske studier av inn klima

Folkehelseinstituttet

Eiendoms- og byggavdelingen ved 10 av de største kommunene i Norge:

Stavanger, Bergen, Oslo, Ålesund, Trondheim, Kristiansand, Lillehammer, Bodø, Tromsø, Fredrikstad

Arbeidstilsynets tilsynsrapporter fra skoleundersøkelser 2009-2012

Arkivet, Arbeidstilsynet

Bergen byarkiv

Lovdata, lover, forskrifter, forarbeid

Helsevernetaten, Bergen kommune

Bergen kommunale bygg, Bergen kommune

Byrådsavdeling for finans eierskap og bygg, Bergen kommune

Byrådsavdeling for barnehage og skole, Bergen kommune

Bedriftshelsetjenesten, Bergen kommune

Fylkesmannen i Hordaland

FAU Landås skole

FAU Møhlenpris skole

FAU Varden skole

SINTEF

Kommunenes Sentralforbund

Riksrevisjonen

Utdanningsforbundet

Barneombudet

Muntlige:

Sidsel Jerkø, Sintef

Conny Tove Bruun, Arbeidstilsynet

Christian Wendelborg, NTNU

Petter Haagensen, Utdanningsdirektoratet

Ronny Alver Gursli, Utdanningsdirektoratet

Finn Martinsen, Helsedirektoratet

Monica Raknestangen Gran, SINTEF
Rikke Inger Bjurstrøm, Utdanningsforbundet
Marianne Nordengen, Utdanningsdirektoratet
Pawel Wargocki, dansk forsker
Kai Gustavsen, NAAF
Roar Hind, TNS Gallup
Elever og lærere ved følgende skoler:
Spikkestad skole, Røyken
Ramnes skole, Vestfold
Rotnes skole, Nittedal
Lommedalen skole, Bærum
Eiganes skole, Stavanger
Risøyhamn skole, Andenes
Årvoll skole, Oslo
Vestli skole, Oslo
Vilberg skole, Eidsvoll

Eiendomsavdelingen i følgende kommuner:

Re
Røyken
Nittedal
Bærum
Stavanger
Andenes
Oslo
Eidsvoll

Lærere ved Helgerød skole, Sandefjord
NAAF-advokat Thomas Benestad
Helse- og omsorgsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen
Anne Berit Thorud, SSB
Barn og voksne ved Landås skole
Rektorer og lærere ved 10 skoler i Bergen
Ledere for de ulike kommunale avdelingene med vedlikehold som ansvarsområde.
Juridisk avdeling, HOD
Elisabeth Nesbakken Haugen, Sintef
Jan Vilhelm Bakke, spesialist arbeidsmedisin, førsteamanuensis, NTNU
Svein Bjørberg, professor II, NTNU og rådgivende ingeniør Multiconsult.
Rektor og driftsleder ved Sverresborg skole
Sintef, rapporter
Folkehelseinstituttet, veileder
Arbeidsmedisinske sentre, forskning inneklime
Utenlandsk forskning på sykdom forårsaket av dårlig inneklime

13 Vedlegg rigg og nettartikler

<i>Tittel</i>	<i>Publisert</i>	<i>By-line</i>
Dette mener de om skolene i Norge – sjekk din egen skole http://www.nrk.no/skoleklima/	27.08.12	Espen Andersen, Anne Vinding, Ståle Hansen
200 000 barn på ulovlige skoler	27.08.12	Anne Vinding, Espen Andersen
Slik har vi funnet tallene	27.08.12	Anne Vinding, Espen Andersen
- Skoler skal ha bra luft, og ikke sopp eller hull i veggene	27.08.12	Mari Rollag Evensen, Anne Vinding, Espen Andersen
Feil på ni av ti godkjente skoler	27.08.12	Anne Vinding, Espen Andersen
Her er Norges ”versting-skoler”	27.08.12	Anne Vinding, Ståle Hansen, Tuva Jorfald, Espen Andersen
Slik snudde Trondheim skoleforfallet	28.08.12	Kjersti Knudssøn, Christian Kråkenes
Syk av skoleluften	28.08.12	Kjersti Knudssøn
Systemsvikt koster bergenserne milliarder	28.08.12	Kjersti Knudssøn, Christian Kråkenes
Dårlig inneklima over alt	29.08.12	Anne Vinding, Espen Andersen, Ståle Hansen
Her er Norges verste og beste skole-do	29.08.12	Anne Vinding, Ståle Hansen
Har visst om dårlig skole-luft i 50 år	29.08.12	Ståle Hansen, Tuva Jorfald, Anne Vinding, Espen Andersen
Raser mot hvordan skolene godkjennes	30.08.12	Anne Vinding
Lærere alvorlig syke av skole-luft	30.08.12	Anne Vinding, Ståle Hansen
Krever uavhengig skoletilsyn	30.08.12	Marit Kolberg
Krever frisk skole-luft for alle	03.09.12	Anne Vinding, Espen Andersen, Ståle Hansen